

МІГЕЛЬ АНХЕЛЬ АСТУРІАС

Мігель Анхель Астуриас (1899—1974) — видатний гватемальський письменник. Автор книг оповідань і романів — «Легенди Гватемали» (1930), «Сеньйор Президент» (1946), «Зелений папа» (1954), «Маїсові люди» (1949), «Сильний вітер» (1950), «Очі похованих» (1960), «Уїк-енд у Гватемалі» (1954), «Мулатка» (1962), «Дзеркало Ліди Саль» (1968) «Страсна п'ятниця» (1972) та інших. Лауреат Ленінської премії за мир між народами та Нобелівської премії.

ДЗЕРКАЛО ЛІДИ САЛЬ

Ріки втрачають снагу, коли кінчається зима. М'який слизькуватий шум глибин поступається висхлій тиші, тиші прагнення, тиші довгої посухи, тиші водоростей, знерухомілих поміж острівцями піску, тиші дерев, листя яких вкривають ніби потом спека й палючий літній вітер, тиші полів, де голі селяни дримають, прагнучи справжнього глибокого сну. Навіть муха не продизичить. Спека. Сонце ранить своїм промінням, як стрілами, а земля ніби піч, де випалюється цегла. Очманіла худоба відмахується від спеки хвостами, шукаючи тіні під деревами авокадо. У сухій поріділій траві спрагли кролі та вужі мовчки шукають воду, а птахи важко силкуються злетіти.

Не сказати, як сумує, знуджується око, що охоплює стільки рівнини. Хоч куди повернись, один і той самий краєвид. Лише добре вгледівшись, можна розрізнити купки дерев, поорані поля і дороги, народжені із слідів людей, що завжди ходять одним шляхом, дороги, що ведуть у те саме місце — до огорож, за якими криється те, що втішає людину — вогнище, жінка й діти, подвір'я, де життя ненаситною куркою потрошку видзьобує радість із днів.

О такій розпачливій порі, серед спеки й засухи, повернулася додому з поля донья Петроніла Анхела, яку одні називали так, а інші — Петранхелою, дружина дона Феліпе Альвізуреса, мати дорослого вже хлопця і вагітна на останніх місяцях.

Донья Петроніла Анхела, як щось і робить, то так ніби й не робить, аби чоловік на неї не гримав, що вона, вагітна, втомлюється, але й ніби нічого не роблячи, дає лад господі, і кожна річ у неї на своєму місці: білі простирадла на ліжках, чистота в кімнатах, у дворі й коридорах; добачить, чого не вистачає на кухні, допоможе з шиттям і коло печі, вона заирне всюди — і до курника, і туди, де мелють кукурудзу й какао, і до комори, де складають старе начиння, і на подвір'я, і на город, і до буфета, і в комірчину — скрізь.

Її сеньйор чоловік свариться, коли побачить її за працею; він хотів би, щоб дружина сиділа, або лежала, нічим не займаючись, але їй то недобре, бо дитина потім уродиться ледача. Її чоловік, сеньйор Феліпе Альвізурес, із природи людина спокійна, некваплива, через що ходить і робить усе завжди помаленьку, наче на ньому завелика дерев'яна одежа, і вона йому заважає. Арифметику він знає слабо, але гарно полічить усе до зернинки; мистецтво читання відоме йому ще менше, та й це йому аж ніяк не вадить — скільки є таких, що читати вміють, а не читають ніколи. Дружина твердить, однак, що він і народився такий, бо надто тяжко складається йому слово до слова. Так ніби шукає їх, одне тут, інше там, в усіх кутках свого завеликого, як і його одяг, тіла. І в собі, і на собі сеньйор Феліпе має досить простору, щоб повертатися вільно і не робити нічого абияк, а все обмірковувати до найдрібнішої дрібниці. І як прийде його година («Не дай, боже», — думає Петранхела), то коли смерть добре не притисне його до стінки, навіть їй він не дасться.

Що є сили пражило сонце будинок. Зголодніле сонце, що знає одне: пора обідати. Але під дахом із глиняної черепиці було навіть прохолодно. Всупереч своїй звичці Феліпіто, дорослий син, повернувся додому раніше за батька. Перескочив на коні через ворота — не ворота, а дві колоди. Тільки ж перескакувати високо й небезпечно — і поміж вражених курей, гавкоту собак і биття голубиних крил блискавично повернув коня, зупинив його, аж копита викресали іскри з вимощеного каменем подвір'я, і гучно зареготав.

— Що за витівки, Феліпіто... Я так і знала, що це ти!

Таке не подобалося матері. Ані запінений кінь, що виблискував очима, ані пустування Феліпіто, який уже спішився, обіймає матір, усміхається їй.

За мить над'їхав батько, верхи на чорному мулі, якого за лагідність прозвали Самаритянином. Спокійно виліз із сідла, відчинив ворота, які перескочив Феліпіто, замкнув їх знову і спроквола ступив на подвір'я, тільки копита Самаритянина зацокали по кам'яній доріжці.

Обідали мовчки, дивлячись одне на одного, але ніби не бачачи. Сеньйор Феліпе дивився на дружину, вона на сина, а той дивився, як швидко батько з матір'ю ковтають кукурудзяні млинці, яешню, гострими зубами виривають м'ясо з курячих ніжок, як вони великими ковтками п'ють воду, запиваючи смачний червоний маніок.

— Хай бог дарує, сеньйоре батьку...

Обід закінчився як завжди, і слів опісля пролунало небагато: всі мовчали, тільки Петранхела дивилася на обличчя й руки свого чоловіка, щоб знати, коли наказати служниці забрати одну страву і принести іншу.

Феліпіто, схрестивши руки на грудях, подякував батькові, а тоді похилив голову, підійшов до матері й повторив: «Хай бог дарує, сеньйоре матінко...»

Зрештою дон Феліпе опинився в гамаку, його дружина у кріслі-гойдалці, а Феліпіто всівся на лаві, ніби на коня верхи. Кожен заглибився у свої думки. Сеньйор Феліпе куриє. Феліпіто не наважувався палити в присутності батька, лиш очима поводив за димом, а Петранхела, погойдувалась у кріслі, відштовхуючись від землі маленькою ніжкою.

Ліда Саль, мулатка, з фігурою, виточеною краще, ніж дерев'яна скульптура, пильно дослухалася не до того, що робилося навколо, а до того, про що розмовляли між собою сліпий Беніто Хохон і Фалютеріо, який керував урочистим вшануванням пресвятої Діви Марії у її день. Сліпий і Фалютеріо закінчили їсти і збиралися йти. Тепер Ліда Саль чула їх краще. Брудний посуд склався до мийниці, що була майже біля самих дверей з ідальні на вулицю.

— «Достойники»,— оповідав сліпий, махаючи руками, ніби хотів стерти собі з обличчя сумовите павутиння зморщок,— «достойники» мають чарівну силу, і хіба може так бути, щоб зараз не знайшлося досить охочих дати гроші на вбрання для «достойників»; саме зараз, коли чоловіки зробилися такі горді? Друже мій, зараз мало шлюбів, а багато хрестин, і це не добре. Не один залишається старим парубком, маючи дітей, не один...

— Але до чого ви ведете, Беніто? Скажіть мені прямо, що ви знаєте про ці справи, я б тоді згодом поговорив з іншими членами братства Пресвятої Діви. Свято от-от надійде, й коли не буде жінок, що займуться вбранням «достойників», то все відбудеться так, як торік, без них і їхньої чарівної влади...

— Говорити, Фалютеріо, дуже просто, а ось робити набагато тяжче. Якщо мені ласкаво дозволять потурбуватися про вбрання «достойників», то я знайду охочих; я знаю чимало дівчат, що хочуть вийти заміж, Фалютеріо, чимало дівчат на порі.

— Тяжка справа, Беніто. То давні забобони. Сьогодні, коли люди стільки знають, важко уявити собі, що хтось повірить у цей клятий забобон! Я, зі свого боку, і від імені всіх членів комітету нашого свята думаю, що не буде в тому нічого лихого, як доручимо вам потурбуватися про вбрання, бо ви, хоч би й хотіли, через незрячість не зможете зайнятися чимось іншим.

— Так, так, я вже подбаю. Підшукаю охочих дівчат і робитиму все, аби не загинули старі звичаї.

— Ну що ж, отже, справу влагоджено. Можемо вважати, що домовились.

— Ловлю тебе на слові, Фалютеріо. А зараз візьмуся шукати, нехай мені бог допоможе.

Холодна намилена рука Ліди Саль випустила тарілку, яку саме полоскала, і лягла на плече сліпого, торкаючись рукава його куртки, такої латаної, що була вся, як одна велика латка. Беніто Хохон саме збирався йти й собі додому (за помешкання йому правила ціла базарна площа), але цей щиросердий дотик затримав його. Він запитав, хто це його торкається.

— Це я, Ліда Саль. Я тут працюю на кухні, мию посуд.

— Добре, дочко. Чого ж ти хочеш?

— Щоб ти дав мені нову думку...

— Ха-ха-ха... Отже, ти з тих, хто вважає, що можуть бути думки старі...

— Так, так, саме так. Я хотіла б цілком нову думку, думку, надуману для мене однієї, таку, що ти її нікому іншому не давав, таку, що до цього нею ти не думав. Нову, розумієш? Зовсім нову...

— Побачимо, побачимо, може щось і пощастить зробити...

— Розумієте, річ у тім...

— Та де там, нічого не розумію...

— Що я, як би це сказати, я трохи закохана в одного, а він навіть не хоче на мене дивитись...

— Парубок?

— Так. Парубок гарний, багатий...— зітхнула Ліда Саль,— але хіба може він мене помітити, звичайну дівчину з кухні, він, такий величний...

— Можеш мені більш нічого не казати, я знаю все, що треба. Знаю, чого ти хочеш, але оскільки ти, як оце розповіла, миєш посуд на кухні, подумай собі, чи вистачить у тебе грошей для пожертви на вбрання «достойника». Це дуже дорого...

— О, за це не турбуйтеся. Гадаю, що та жертва не піднесеться зависоко, а я маю дещо відкладене... Одне лише хотіла б я знати: чи погодитеся ви дати мені одне з чарівних убрань і чи допильнуєте, щоб у день процесії отой невдячний парубок одяг саме це вбрання. Хай переодягнеться в «достойника», у вбрання, що я послала, це найголовніше. Решта все залежить від чарівної сили.

— Але ж, дівчино, мало того, що я не бачу, я ще й не знаю, де повинен шукати того парубка, яким ти так задурила собі голову. Я ніби двічі сліпий.

Ліда Саль нахилилася сліпому до вуха, шорсткого, волохатого й брудного, і промовила:

— У Альвізуресів...

— А-а-а... а-а...

— Феліпіто Альвізурес...

— Розумію, розумію... Хочеш добре вийти заміж...

— Ні! Хай мене бог покарає, якщо це так! Ви таки справді сліпий, якщо тільки корисливість бачите в моєму коханні!

— Якщо не корисливість, то, мабуть, тебе приваблює його тіло.

— Не думайте про це так грубо. Душею його бажаю, бо якби хотіла його тілом, то, поглянувши на нього, вся спалахувала б. А я, коли його бачу, не те, що запалююсь, а зовсім інакше, ніби собою перестаю бути. Стаю якась зовсім інша, і тільки зітхаю.

— Ну гаразд. Гаразд. Скільки тобі років?

— Оце буде дев'ятнадцять. А може, й двадцять. Ой, заберіть руку! Сліпий, а пхається з лапами, куди не треба!

— Хочу переконались, донечко, яка ти з себе...

— Підете до Альвізуресів чи ні? Я хочу знати!

— Та ще сьогодні піду... А що це ти мені на палець надягла? Каблучку?

— Золоту каблучку, варту стільки, скільки важить.

— Це добре... Дуже добре...

— Даю цю каблучку на завдаток тієї жертви, яку маю виплатити за вбрання «достойника».

— Розумна ти, дівчинко. Але ж я не можу піти до Альвізуресів, не знаючи, як тебе звати...

— Ліда Саль...

— Гарне ім'я, хоч і не християнське. Піду зараз туди, куди відпроваджує мене твоє серце. І візьмемо чарівні сили на допомогу. А що о

цій порі вози сеньйора Феліпе возять деревину на торг, видряпаюся на віз, як уже не раз робив, і поїду шукати Феліпіто.

III

Сліпий хотів поцілувати донью Петронілу Анхелу в руку, але та відсмикнула її так швидко, що голосне цмокання залишилось у повітрі. Вона не любила таких ніжностей і тому не зносила й собак.

— Губи, мій Хохоне, створені для того, щоб їсти, розмовляти, молитись, а не для того, щоб торкатися ними людського тіла. Ти хочеш поговорити з чоловіками? Вони там, у гамаках. Дай мені руку, я проведу тебе, а то ще спіткнешся. Але що, власне, сталось? Чого це ти приїхав? На щастя, ти знаєш: усі наші вози до твоїх послуг, і в нас ти, як у себе вдома.

— Знаю, сеньйоро. Нехай вам бог віддячить за ці слова. А як уже я вибрався до вас без попередження, то через те, що час летить, і ми повинні поспішати, аби гідно підготувати свято Пресвятої Діви.

— Твоя правда. Цей день вже от-от настане. Аж не віриться, що вже рік минув від торішнього свята, правда?

— Та що там торішне... Зараз готується хіба ж таке! Ось самі побачите!

...Сонце хилилось на захід, сеньйор Феліпе гойдався в одному гамаку, а Феліпіто — в іншому. Сеньйор Феліпе палив тютюн, який пахнув фігами, а шанобливому синові не лишалося нічого іншого, як слідкувати за хмарками пахучого диму, що підіймались і розвіювались у повітрі.

Петранхела підвела Хохона за руку до гамаків і сповістила, що прийшов гість.

— Це не гість,— озвався сліпий,— а морока...

— Друзі ніколи не можуть завадити,— проголосив сеньйор Феліпе, звіщуючи з гамака свої короткі ноги і наміряючись сісти.

— Це візники тебе підібрали, Хохоне? — спитав Феліпіто.

— Так, мій хлопчику. Як сюди доїхати — знайшов спосіб, не знаю тільки, як виїхати.

— Засідлаю коня та й одвезу тебе,— відказав Феліпіто.— Про це не турбуйся...

— А ні, то з нами залишитесь...

— Ой, сеньйоро, і радо би залишився, якби був шматком дерева, а не людиною. Але знаєте, як воно є: людина говорить, а той, хто говорить, завжди заважає.

Сеньйор Феліпе потиснув тим часом руку сліпого, усю в темних плямах, і провів його до крісла, яке приніс Феліпіто.

— Чи дати вам сигарету? — запитав сеньйор Феліпе.

— Хіба про таке питають? Якщо хочете комусь догодити, навіть не питайте про згоду...

Вдихаючи дим на повні легені, Хохон вів далі:

— Я вже казав вам, що це не гість, а морока. Так воно і є: чиста морока. Мене прислали довідатися, чи не хоче Феліпіто цього року бути головним «достоїнником»?

— Це його справа,— відказав сеньйор Феліпе Альвізурес, киваючи Петранхелі, щоб наблизилась. А коли дружина підійшла, обійняв її за талію, хоч і не так легко було це зробити — треба було уважно слухати сліпого.

Мігель Анхель АСТУРІАС.

— Щось у цьому, певне, таки є...— підтвердив Феліпіто, спльовуючи на підлогу. Він завжди спльовував, коли нервував.

— Я вам не прикладаю ножа до горла,— додав Хохон.— У вас є досить часу як слід усе обміркувати й вирішити так, як ви хочете, але

не думайте надто довго, бо свято наближається, і зятям собі, хлопче: вбрання ж треба приміряти, щоб добре лежало. Ще й пришити на рукави галуни, які повинен носити принц «достойників».

— Я вважаю, що нічого тут роздумувати,— рішуче й енергійно сказала Петранхела.— Феліпіто ще малим був посвячений Пречистій Діві, і як можна краще вшанувати її? Нехай іде «достойником».

— Справді...— підтакнув Феліпе-син.

— А отже,— провістив батько, старанно добираючи слова,— немає тут про що довго розмірковувати чи балакати,— і спроквола додав, звертаючись до старого:— Бачите, таки недарма ви сюди приїхали, мій любий Беніто. А ти, сину, коли вже повезеш гостя, як сказав, то у селищі приміряй вбрання, яке тобі здасться найкращим, бо може доведеться щось допасовувати.

— Галуни принца «достойників» матимеш зараз,— промовив Хохон,— а вбрання я сам тобі принесу згодом, бо мені його ще й досі не дали.

— Хай буде так...— погодився Феліпіто і додав:— Щоб не гаяти часу, піду зараз подивлюся, чи немає там якогось спокійного мула, допоки ніч не запала.

— Зачекай-но, ти, в гарячій воді купаний!— затримала його мати.— Хохон мусить спочатку випити склянку доброго какао...

— Так, так, мамо, я знаю, але поки він питиме какао, я пошукаю мула і сідло. Вечоріе ж...— і Феліпіто зразу побіг до загороди для коней.

«Вечоріе, але ж сліпому байдуже — подорожувати вдень чи вночі»,— говорив собі подумки Феліпіто.

IV

У ідальні було темно й тихо. Вечорами сюди мало хто заходив. Найжвавіше було тут опівдні. Отже, місця вистачало, щоб сліпий, міцно тримаючись за руку Феліпіто Альвізуреса, міг вільно сісти з ним за перший-ліпший стіл і щоб пара чорних очей, у яких блищала надія, змогла роздивитися хлопця.

— Що вам подати?— спитала, підходячи до них, Ліда Саль і почала серветкою витирати стіл, змайстрований зі старого, побитого часом і дощами дерева.

— Два пива,— відповів Феліпіто,— і якщо маєте, дві булки з м'ясом.

Мулатці здалося, що хитається підлога — єдина твердь під її ногами. Йй забракло повітря, але вона трималася з усіх сил. При кожній нагоді торкалася плечей Феліпіто своїми великими руками і твердими персами, високо піднесеними під білою блузкою. А нагод таких вистачало: то склянки поставити, то витерти піну, що пролилась із склянки сліпого, то тарілки з булками і м'ясом подати.

— А ви,— спитав молодий Альвізурес сліпого,— де ночуете? Бо мені вже час додому.

— Тут, ось тут, в цій ідальні дозволяють мені часом залишитися на ніч, правда, Лідо?

— Так, так,— тільки й вимовила мулатка, і ще тяжче було її вустам сказати, скільки слід заплатити за пиво й булки.

У стиснутому кулаку, ніби в глибині самого серця, відчувала вона невеликі теплі монети, якими заплатив Альвізурес і які ще зберігали тепло його тіла. Не в спроможі більше стримуватись, Ліда Саль піднесла монети до вуст і поцілувала. Поцілувала, потерла об щоку і впустила в пазуху поміж груди.

У глухій темряві, темряві тих ночей, що народжуються в чорноті і в чорноті минають, у чорноті вулканічної скелі віддалявся чвалом кінв Феліпіто Альвізуреса, а за ним біг спокійно мул, на якому приїхав старий Хохон.

О, як тяжко змусити себе говорити про все те, про що нелегко говоритись.

— Ну ось, знов, ось,— стільки щастя було в її душі, що мимоволі заговрала,— знову ви за свої витівки?..

— Я хотів узяти тебе за руку, ти, нечемо, щоб ти відчула на моєму пальці каблучку, котру дала мені сьогодні, а ця каблучка мені якраз по праву й належить, бо коштувала мені чимало праці та хитрощів. Отже, завтра матимеш вбрання «достойника», яке в день свята олягне Феліпіто.

— І що я маю з ним робити?

— Маєш спати з ним, дівчино, кілька ночей, щоб воно все увібрало твою чарівну силу, бо, бачиш, саме уві сні наливаємося ми тією силою. І коли він убереться у те вбрання на свято, то потім прагнутиме тебе ночами, бо вже не зможе без тебе жити.

Ліда Саль шукала руками навколо себе, за що б схопитись. У неї паморочилася голова. Схопилась рукою за поручень крісла, а другою сперлася об стіл, і з вуст її вирвалося нестримне зітхання.

— Плачеш?

— Ні! Ні! Я так...

— То плачеш чи не плачеш?

— Так, від щастя...

— То ти така щаслива?

— Ой, та що ви, ой, знову?..

Теплі груди мулатки вислизнули з рук старого, а вона сама раптом відчула, як дрібні монети, що ними заплатив Феліпіто Альвізурес, сквзнули вниз до живота, так, ніби то її серце, розтоплюючись на краплини теплого металу, сипало сріблом — сріблом, яким мусила сплатити Хохонові пожертву за те чарівне вбрання.

V

Але ж і незвичайне було оте вбрання для «достойника»! Штани від мундиру швейцарської гвардії, архангельський нагрудник, коротка куртка тореадора, а крім того, черевики, галуни, позолочені візерунки, гаптування і золоті шнури, живі мерехтливі кольори, блискучі бляшки для нашивок, кришталеві підвіски, що іскрились, як коштовне каміння.

«Достойники» виблискували, як сонця серед натовпу, що оточував Пресвяту Діву під час процесії, яка проходила усіма вуличками селища, і головними, і найбільшними, бо не було такого бідака, повз чий дім не пройшла б ця Вельмишановна Пані.

Сеньйор Феліпе крутив головою. Правду кажучи, не дуже-то йому подобалося, що його син повинен надягати на себе усе те блискотіння, але як же перешкодити цьому, не поранивши почуттів побожної Петранхели, ще побожнішої тепер, на останніх місяцях вагітності. Отож він приховав свою нехоть за жартом, який дружині здався непристойним.

— Знаєш, Феліпіто, що люди говорили після нашого з твоєю мамою шлюбу? Я був так закоханий у неї, що пішов поговор, ніби вона сім ночей підряд спала з моїм вбранням «достойника»,— то було вже з двадцять сім, а може й тридцять років тому.

— Не вір, синку, твій батько ніколи не був «достойником»! — заперечила Петранхела — і страх, і сум бриніли в її голосі.

— Отже, то так собі, без причини, ти спала з тим вбранням, — сміявся Альвізурес, який взагалі-то сміявся дуже рідко. Не тому, що не любив сміятись, а тому, що у день свого одруження сказав собі: «Сміх треба залишити за дверима церкви».

— То що ж, невже я схилила тебе до шлюбу зі мною чарами? Це чиста вигадка! Якщо вже ти одягався у вбрання «достойника», то, напевне, для якоїсь іншої...

— Для іншої? На двадцять миль навколо ніякої іншої не було... — сміявся і сміявся весело Альвізурес, та ще й захоплював Феліпіто, щоб той сміявся з ним разом. — Смійся, мій сину, смійся, поки ще парубок. Сміх — це привілей парубоцтва. Коли одружишся, бо якась дівчина спатиме із твоїм вбранням «достойника», і їй поталанить, щоб саме ти одяг його в день свята,— прощай, сміху, назавжди. Після одруження ми вже не сміємося, а вдаємо лише, що сміємось, тільки це не одне й те саме... Сміх — це справа парубків... Молодих, звичайно... бо старий парубок теж не сміється, він тільки зуби шкирить.

— Твій батько все переплутав, синку... — втрутилася Петранхела. — Сміх — це справа молодих, чи одружених, чи самотніх, а не старих, а він ось починає старіти, що з ним удієш, потроху вже починає старіти...

Тієї ночі Петранхела не могла заснути. В її пам'яті спливали ті часи, коли такі справді ночами тримала вона в ліжку вбрання «достойника», те саме, котре одяг на себе сеньйор Феліпе Альвізурес у день процесії майже тридцять років тому. Але перед сином мусила того зректись, бо є таємниці, яких не довіряють навіть сином. Не таємниці навіть, а особисті, дрібні особисті справи. Все ще не світає. Холодно! Прикрила ноги м'якою теплою ковдрою, зімкнула повіки. Не заснути. Сон утік від її очей. Боялась, що в ту саму хвилину, в переддень свята Пресвятої Діви, якась дівчина тримає в своєму ліжку шите для Феліпіто вбрання «достойника», щоб наповнити його чарівним теплом свого тіла і в такий хитрий спосіб звести хлопця.

— Володарко неба, Пречиста Діво!..— шептала Петранхела. — Пробач мені цей страх, ці думки, бо це дурні думки... бо це тільки забобон... пустий забобон... Але ж мій син... мій син!

Найпростіше було б не пустити його на свято і не дати йому одягти те вбрання. Але як не пустити, коли він вже погодився і мусить виступити як принц «достойників»! Це зіпсувало б усю церемонію. А крім того, чи не сама вона в присутності чоловіка схилила Феліпіто до згоди?

Все ще не світало. Півні не співали. Губи пересохли. На обличчя, яке так довго і марно шукало сну серед подушок, спадає сплутане волосся.

— О боже, яка жінка, яка жінка в цю мить тримає у ліжку вбрання «достойника», що його одягне мій Феліпіто?

VI

Ліда Саль, що вдень квітне щічками, а вночі виблискує очима, повела поглядом з одного кутка кімнати, де спала, в другий і, переконавшись, що вона наодинці з собою, що тільки глибока темрява їй готує варішкю, що двері добре замкнені і віконце, яке виходить на глуху стіну складу, зачинене, почала поволі роздягатися; долонями, шорсткими від миття брудного посуду поводила по смаглявому тілі. Горло їй пересохло від хвилювання, очі зволожнили, а стегна тремтіли, коли вкладаючись спати, одягла на себе вбрання «достойника». І дарма, що сон обезвладнював її тіло, сон і втома не перешкоджали їй тихесенько, напівсонно розмовляти з тим вбранням, кожній кольоровій нитці, блискучій бляшці, склянній намистинці, золотому шиттю звиряти своє кохання.

Та однієї ночі вона не вдягла на себе вбрання. Згорнула його в клубочок, засунула під подушку і засмутилася, що немає великого дзеркала, де можна побачити себе в цьому вбранні; не важило, чи пасує їй це вбрання, чи закоротке воно, чи задовге, чи зашироке, чи завузьке, але саме цього їй вимагали оті чари одягнутись у вбрання і потім обдивитися себе у великому дзеркалі. Почала потрошку витягати його з-під подушки: спочатку показалися рукави, потім ніби ноги, груди і плечі, а вона пестила все те, притуляючись щоками, прикладаючи до вбрання чоло, зважніле від думок, осипаючи його дрібним дощичком поцілунків...

Раненько прийшов на снідання Хохон. Відколи сліпий був у змові з дівчиною, то наїдався досхочу і завжди за спиною господині, яка останнім часом рідко була в ідальні, зайнята готуванням до великого свята, коли треба подбати про своїх постійних клієнтів і приїжджих...

— Яке лихо вродитися бідним, — скаржилася Ліда Саль. — Немає в мене великого дзеркала, щоб у ньому себе побачити...

— А це вже справа серйозна, — сказав сліпий, — бо інакше чари можуть не подяйти...

— Що ж робити? Хіба як злодійка залізти до якогось багатого дому в цьому вбранні... Я просто у відчаї. З учорашньої ночі не знаю, що робити. Порадь мені щось...

— Тут і я нічого не вдію. Чари є чари.

— Не розумію, про що ви говорите...

— Бачиш, річ у тім, що чари вимагають того чи іншого, але завжди чогось вимагають. Ось від тебе вимагається, щоб, переодягшись у вбрання «достойника», ти оглянула себе у великому дзеркалі — в такому, щоб усю себе могла побачити.

— А що ж ви знаєте про дзеркала, коли самі сліпі?

— Я, дівчино, сліпий не від народження. Вже був великий, коли від якоїсь хвороби згнили мені повіки, а потім воно пішло й на очі.

— Так, у багатих помешканнях напевне є великі дзеркала... як у Альвізуресів...

— Кажуть, що в них є дуже гарне дзеркало, і навіть кажуть... Та ні, ні, то вже злі язики... Але вже як про це мова, то можу дати тобі гарну пораду. Тільки тобі й розповім. Не для якихось там пліток. Кажуть, що мати Феліпіто, донья Петранхела, не мала дзеркала і не могла оглянути себе, коли зачаровувала свого чоловіка, а в день шлюбу одягла вбрання «достойника» під шлюбну сукню, і коли дон Феліпе сказав їй, щоб роздягалася, вона зняла білу сукню і, замість стати перед ним голою, з'явилася перед його очима в цьому вбранні, просто щоб доповнити те, що вимагали чари, щоб довершити чарівний обряд...

— То заміжні жінки так роздягаються?

— Так, моя маленька...

— То значить і ви були одружені?

— Так, а оскільки тоді ще мені хвороба очей не відібрала, міг побачити свою дружину...

— У вбранні «достойника»?

— Ні, моя маленька, у вбранні Єви...

Ліда Саль забрала склянку, з якої сліпий пив каву з молоком, і швиденько змела зі столу крихти хліба. Ой, хоч би тільки не надійшла господиня...

— Не знаю, як і де, але ти повинна знайти собі таке дзеркало, щоб побачити всю себе в одязі «достойника»,— сказав сліпий наостанок. Цього разу він забув навіть нагадати їй, що скоро треба буде повернути вбрання, бо ось-ось надійде свято, а він повинен занести вбрання до Альвізуресів.

VII

Зірки затоплені ясным світлом місяця, дерева темно-зелені, коралі для худоби пахнуть молоком і спокоєм, на полях стоги сіна жовтіють під світлом молодика.

Ніч западала дуже повільно. Вечірня заграва никла з кожною хвилиною, коли нарешті стала вузьенькою, гострою як ніж стрічкою якраз у тому місці, де небо вже засіялося зірками. І в цю гостру як ніж стрічку вечірньої заграви — блакитнувату, червонясту, рожеву, зелену й фіолетову вдивлялась Ліда Саль, думаючи про те, що скоро пора повертати вбрання.

— Сьогодні останній день, — застеріг її Хохон,— бо коли не віднесу вбрання вчасно, то все пропаде.

— Добре, добре, не бійтесь, завтра вам поверну його, а зараз огляну себе в дзеркалі...

— Хіба що наснитися воно тобі дівчино, бо не знаю, як інакше ти себе оглянеш...

Блискуче вістря вечірньої заграви стало в очах Ліди Саль щилиною, крізь яку може з'явитися неможливе, крізь яку може проступити небо.

— Ах ти ж зміюко погана!.. — схопила її за коси господиня їдальні. — Сорому в тебе нема, поглянь лишень, скільки посуду немитого

стоїть. Це вже не перший день, що ходиш, як дурна, а до роботи не торкаєшся.

Мулатка не опиралась, хоч її шарпали за волосся і щипали у плечі. За мить після того — диво дивне — лайка припинилась. Але прийшло ще гірше. Вслід за образливими словами посипалися нарікання та поради.

— Вже близько свято, а ти навіть не попросила у мене грошей, щоб пристойно одягтися. За те, що тут заробляєш, повинна купити собі якусь сукенку, туфлі, панчохи. Не підеш же ти до церкви чи на процесію вбрана як той віник! Сором! Що люди скажуть! Що працюєш у мене, а я тебе морю голодом, ще й грошей не виплачую.

— Та якщо хочете, то дайте мені грошей і я завтра піду й куплю собі дещо.

— Аякже, дівчино, аякже. Кожному по заслuzі. Тобі годиться гарно в мене працювати, а мені годиться купувати, що тобі бракує. Ти ж молоденька, ще й небридка на вроду. Хто зна, чи поміж тими хлопцями, що прийдуть на свято продавати худобу, не трапиться тобі добрий жених?

Ліда Саль слухала і не слухала. Мила тарілки, звикаючи до думки, що спала їй, коли вона вдивлялася в останню іскорку заграви. Найтяжче було відчищати сковороди і горщики. Просто нещастя. Мусила терти їх з усіх сил пемзою, щоб здерти з дна товстий шар жиру, а потім ззовні подолати шар жирної сажі.

Місяць саяв, аж не вірилося, що вже ніч. Здавалося лише, що день став трохи прохолодніший, та й усе.

— Це недалеко... — сказала Ліда Саль сама собі, одягаючи думку в слова. — І там чимало води, ціла затока.

Довго не барилась у своїй кімнаті. На світанку повинна була вернутись і віддати сліпому вбрання «достойника», щоб той відніс його до Альвізуресів. Ой, але спочатку треба побачити себе у великому дзеркалі, бо чари того вимагають...

Посеред поля затремтіла від страху. Але потім очі її звикли до дерев, скель і тіней. Дорогу бачила так, що здавалось їй, ніби йде вона вдень. Ніхто не побачив її у тій дивній одежі, бо напевно втік би від неї, як від видіння диявола. Злякався б кожен, побачивши вогнисту з'яву, смолоскип із блискучих бляшок, струмиськ скляних намистин, краплинок води, цей величезний діамант — дівчину, що бігла до затоки, у вбранні, яке мав надягти в день свята Феліпіто Альвізурес.

Стоячи на краю пахучого провалля серед оголеного коріння і камінних зсувів, вона вдивлялась у широке водяне дзеркало, зелене або блакитне, яке лежало у долині в сувоях випарів, що підіймаються знизу в місячному промінні та снах темряви. Відчула себе кимось іншим. Чи це таки вона, Ліда Саль? Це вона, та посудомийка з ідальні, мулатка, йде цією дорогою, цієї ночі, серед цього місячного світла, в цьому вбранні з вогню й роси?

Вона йшла, і гілки сосон торкалися її на кожному кроці, нічні квіти з сонним запахом зволожували її волосся та обличчя поцілунками дрібненьких росинок.

— Пустіть мене, пустіть! — розпачливо говорила вона, посуваючись уперед серед заростей імбірних дерев, які дурманили своїми пахощами.

— Дайте мені пройти! Дайте пройти! — повторювала вона, залишаючи позад себе скелі і величезні метеорити, що скотилися з неба, та земне каміння, недавно викинуте вулканом.

— Пустіть мене! Пустіть! — промовляла до водоспадів.

— Розступіться, бо йде сама краса, — казала до струмків і потічків, які бігли так само, як і вона, оглянути себе у великому дзеркалі води.

— Ой, ой! Вас то воно поглине, — казала їм мулатка, — але мене не поглине, тільки огляне, огляне мене у вбранні «достойника», щоб сповнилось те, чого вимагають чари.

Не було вітру. Тільки місяць і вода. Ліда Саль підійшла до дерева, котре спало плачучи, але враз одсахнулась од нього, бо то було б невдале чарування — вдивляється у дзеркало разом із деревом, яке плаче уві сні.

Ходила над урвищем з одного кінця в другий, шукаючи місця, де б могла себе побачити усю зразу. З ніг до голови. Хіба що тільки видряпатись на один із величезних каменів на протилежному березі.

— Ось побачив би мене тепер сліпий... ой, та й дурниці ж плету, як це сліпий може побачити...— говорила вона безтямно, водночас міркуючи, як їй побачити себе всю з ніг до голови...

І ось уже стоїть вона, стоїть на базальтовій скелі і вдивляється у своє відбиття у воді.

Чи може бути краще дзеркало?

Посунула одну ногу вперед до самого краю, щоб надивитися на вбрання, яке мала на собі, на блискучі бляшки, намистинки, сяйливі скельця, галуни, позолочене шиття і шнури, а тоді й другу ногу посунула, щоб побачити ще краще і враз втратила опору, похилилась, і тіло її впало на власний відбиток у воді, ударилось об нього так, що не залишилось ні відбитку, ні тіла.

Але вона впливла на поверхню. Намагалася врятуватись... руки, бульбашки повітря... знову мулатка прагне до недосяжного... до берега... тепер недосяжне для неї — берег...

Дві незмірні печалі...

Останні зникли її очі — дві незмірні печалі — очі, що вдивлялись у подаленілий берег невеличкого озера, званого від тих пір Дзеркалом Ліди Саль.

Коли дощить при місяці, мертве тіло впливає на поверхню води. Бачать його скелі. Бачать його і верби, що плачуть листям і відблиском місячного світла на листі. Олені та зайці бачать її. Звістку про це передають одне одному, ніби телеграфують, кроти, вириваючи купки землі, що пульсують, мов невеличкі серця, кроти, перед тим як знову вернуться у темряву...

Сітка мерехтливого срібляного дощу виловлює її образ із розбитого дзеркала, у вбранні «достойника» жене поверхнею, ніби її, блискучу і примарну, насила сама вода.